

(Sebe)důvěra, kreativita a propojenost

Sestra nepochopila ani ty akvarely – byla z nich zmatená – prohlížela si je několikrát – a zdálo se, že pokaždé znovu uvažuje – o tom muži na koni, který se jí líbil [...] vezmu to zítra do školy – ukazovat to lidem, kteří nic nevidí, mě bolí, ale stejně to udělám – [...] Jestlipak je to proto, že mám v sobě víc zvířete než mozku – že chci být u tebe, abych ti řekla, jak moc se mi to líbí – Ne, žádné zvíře – je to kvůli doteku – Pro mě dotek může být Bůh, nebo ďábel – nevím, který z nich – [...]

Georgia O'Keeffeová Alfredu Stieglitzovi

Přibližně ve stejné době, kdy jsem se potýkala se zdravotními komplikacemi, jsem se vrátila do školy – v doktorském studiu jsem se chtěla věnovat spisovatelkám viktoriánského a edwardiánského období.

Začala jsem si všimnout, že mnohé ženy, které tvořily mezi lety 1850 a 1920, vypovídaly ve svém díle cosi o ženské sexuální zkušenosti, v čem se nedjednou rýsovalo spojení mezi sexuálním a tvůrčím probuzením. Tyto autorky z doby dávno před sexuální revolucí i „druhou vlnou“ feminismu (například britská viktoriánská básnířka Christina Rossettiová, Američanka Kate Chopinová, píšíci na přelomu 20. století, nebo Anaïs Ninová, autorka slavných deníků, která ve 30. letech žila a pracovala ve Francii) líčí ženskou sexuální vášeň jako všemocnou sílu, s níž vůle nebo sebeovládání nezmůže zholat nic. Vidí, že sexuální sebepoznání nebo probouzení je u ženy často spojeny s objevováním tvůrčích schopností a vlastní identity. Na rozdíl od autorek a umělkyn pracujících s dědictvím 60. let nikdy nepopisují ženskou sexualitu jako zdroj „pouze“ fyzické rozkoše.

Přišla jsem ještě na jednu velmi zajímavou věc: Přestože mizogynní pozorovatelé odjakživa tvrdili, že geniální ženy jsou asexuální (inteligentní a málo smyslné „modré punčochy“ se v různých podobách objevují už od středověku) a že naopak přitažlivé a žádoucí ženy nevlastní fungující mozek, potvrzovaly biografie těchto umělkyn jedna po druhé pravý opak. Kdykoli ta či ona spisovatelka, revolucionářka či umělkyně prožívala

nějaký zvlášť osvobodivý milostný vztah nebo známost anebo začala sama sebe sexuálně vnímat, i když třeba partnera neměla, prošla vzápětí velmi plodným obdobím, v němž se projevil její tvůrčí a intelektuální růst. A soudě podle soukromé korespondence, pochopila jsem, že některé z nejoriginálnějších a intelektuálně či psychicky „nejsvobodnějších“ žen své doby – od George Eliot přes Christinu Rossettiovou, Edith Whartonovou, Emmu Goldmanovou až po Georgii O’Keeffeovou – byly zároveň ženami velmi náruživými.

George Eliot popsala v románu *Červený mlýn* (*The Mill on the Floss*, 1860) svou hrdinku Maggie Tulliverovou jako „vrhající se pod svůdnou nadvládu svých nekonečných potřeb“.¹ Podle britské prozaičky A. S. Byattové, která dílo této slavné viktoriánské spisovatelky editovala a komentovala, trpěla i George Eliot „obavami, že v ní vášnivá povaha může rozpoutat něco démonického“. V dopisech se přátelům svěchovala a přiznala i strach z pohlcení erotickou touhou: „Včera večer mě přepadla hrůzná představa, jak se stávám světskou, smyslnou a ďábelskou“.²

Muka ženské žádosti brilantně vystihla básnička Christina Rossettiová. Lauru, hrdinku výpravné básně „Goblin Market“ (Trh skřítků; 1862), „natáhla jako prut šílená touha / A zuby jí zhrzené skřípaly a slzy tekly / Jako by jí mělo srdce puknout.“ Lauřina sestra Lizzie, která ochutnala „ovoce skřítků“, je naopak opojená a žádá stále víc. Křičí: „Objímej mne, líbej, pij moje šťávy / Pro tebe vysáté z ovoce skřítků / Od skřítků dužinu a chutě nektarů. / Jez mne a hltej, miluj mne; / [...] vem si mne celou [...] / Líbala ji a líbala hladovými ústy.“ Dívky na trhu skřítků nutí „malební a prohnaní muži“ jíst ovoce, které působí „jako balzám v hrdle, / Ale jako jed v krvi“.³

Roku 1915 psala mladá malířka Georgia O’Keeffeová své lásce, Arthurovi Whittieru McMahanovi: „Připadá mi divné – se neodevzdat – když bych chtěla. Je krásné dávat lásku.“ Milostný vztah s fotografem Paulem Strandem, během něhož fantasticky umělecky pokročila, se odráží i v jejich korespondenci. Reflektuje se v ní spojitě vzrušení z průniku do abstrakce a myšlenek na mužské polibky: „A potom práce – ano, zamilovala jsem si ji – a miluju tebe – chtěla bych tě obejmout a divoce líbat [...] jak zvláštní, že jsem se tě ani nedotkla, i když jsem po tom tolik toužila. Přesto ti chci říct, jak jsem toužila [...]. Chtěla bych s tebou jít někdy večer na Drive – vezmeš mě tam?“ Citovaná biografie poznamenává, že narážka na

Riverside Drive v závěru dopisu je „provokativní“ - milenci tam za temných večerů hledali soukromí.⁴

Zdá se, že u mnohých umělkyň spadá pozorovatelné sexuální probuzení v určitých momentech života vjedno se vzmachem kreativity, která se vlila do práce pronikavější a energičtější, než byla ta v předchozím období. Tyto sinusoidy s tvůrčími vrcholy by se mohly stát důkazem mého vzrůstajícího přesvědčení, že ženy vnímají vaginu jako nedílnou součást své podstaty, z níž může pramenit senzitivita, která ve šťastných chvílích nabývá sexuálně tvůrčího charakteru.

Autorky popisují momenty sexuálního „prozření“ jako zvedající se mlhu, která odhaluje smysl ženského já. Ze soukromé korespondence často prosvítá jejich překvapené opojení z nového bytí, které objevují v probíhajícím, sexuálně naplněném milostném vztahu. Mladá, fyzickou láskou dosud nezasažená Hannah Arendtová psala Ernstu Blucherovi v počátcích jejich vztahu, který byl podle všeho bouřlivě erotický i hluboce intelektuální: „Já [...] jsem konečně poznala, co je štěstí. [...] Pořád nemůžu uvěřit tomu, že se mi dostává obojího: velké lásky i vědomí, že jsem sama sebou. A přitom nemůžu prožívat jedno, aniž bych prožívala to druhé.“⁵ Hrdinky těchto autorek nelitují utrpení, které jim sexuální probuzení způsobilo, i útrap, které kvůli své touze prožily: V románu Kate Chopinové *Probuzení* z roku 1899 si Edna Pontellierová uvědomuje, že „[m]ezi protichůdnými pocity, které se jí zmocnily, však nebyl ani stud, ani lítost“.⁶

Byly to ale hlavně dopisy a romány Edith Whartonové, které mě přiměly dychtivě pátrat po této linii. Whartonová byla po většinu svého dospělého života provdaná za Teddyho Whartona, kultivovaného, ale průměrného příslušníka vyšší společnosti, muže, ke kterému se absolutně nehodila. Jak víme od ní samé i z jiných zdrojů, jejich sexuální život téměř neexistoval. V roce 1908 však prožila dramatické sexuální probuzení v mimomanželském vztahu s přitažlivým, svůdným a provokativním bisexuálním novinářem Mortonem Fullertonem. V dopisech, které mu psala (publikovaných poprvé v osmdesátých letech 20. století), píše o této sexuální iniciaci jako o něčem, co jí hrozí zničit a co jí bere sebekontrolu. Přechází v dopisech Fullertonovi do francouzštiny, jazyka, v němž se vyznává ze sexuálního potěšení, a říká, že jeho dotyk „ji zbavuje vůle“ („je n'ais plus de volonte“).⁷ Přirovnává sex s Fullertonem k „droze“ - narkotická metafora se objevuje i v beletristických dílech jiných autorek té doby. (Edna

Pontellierová v *Probuzení* rovněž mluví o tom, že dotek milence Roberta je jako „droga“ – takové přirovnání učinila feministická „druhá vlna“ v sedmdesátých letech mnohem vzácnější, protože připustit tuto míru závislosti na mužích se stalo politicky nekorektní.)⁸

Jeden z dopisů přibližuje konverzaci mezi milenci: Whartonová se Fullertonovi svěřuje, že díky němu začala prožívat orgasmy, a on odpovídá, že na základě této zkušenosti bude lépe psát. Jak se později ukázalo, Fullerton se nemýlil: Edith Whartonová stvořila některá ze svých nejlepších děl v období po svém sexuálním probuzení. V románu *Dům radovánek* (*The House of Mirth*), který vyšel v roce 1905, není ve vyprávění o ženských postavách ani zmínka o fyzických pocitech či touze, a tak motivace jejich chování i líčení vzplanutí působí nekoherentně.⁹ Potlačování emocí je vyjádřeno velmi dobře, ne však už jejich naplnění. Naopak Whartonové *Léto* z roku 1917 a *Věk nevinnosti*¹⁰ z roku 1920 prostupuje ženská sexuální touha do velké míry.

Po zážitcích z let 1908–1910 je její próza hutnější a čiší z ní hmatatelná zkušenost; rozkoš a smysly do ní vstupují nepokrytěji stejně jako ženská touha po extázi, životě a prožitcích za každou cenu, v té době samozřejmě plná tragiky. Téma ženy změněné a probuzené poznáním vlastní sexuality, ženy, která neodmítá důsledky, přestože jí ve výsledku přinášejí utrpení, je v beletrii Edith Whartonové po roce 1910 již trvale přítomné.

Studovala jsem životopisy skvělých umělkyní, spisovatelek a revolucionářek osmnáctého, devatenáctého a počátku dvacátého století: Mary Wollstonecraftová, Charlotte Brontëová, Elizabeth Barrett Browningová, George Sand, Christina Rossettiová, George Eliot, Georgia O’Keeffeová, Edith Whartonová, Emma Goldmanová, Gertrude Steinová – samé ženy, jejichž životy, dopisy a rozhodnutí, při nichž něco obětovaly anebo riskovaly, odhalují jejich náruživé a často i sexuálně vášnivé povahy.¹¹

Příběhy velkých žen, jejichž okruh se v širším povědomí stále rozšiřuje, ukazují stejně klenutý oblouk: Sexuální rozkvět jako by předcházal rozvinutí hlubšího vhledu a širšího spektra představivosti. V jejich dílech lze často chronologicky sledovat i změnu v perspektivě: Palety jsou obohaceny o nové barvy a na obzoru se rýsují možnosti nově poznávaných světů.

George Eliot, krátce potom, co začal její tajný vztah s Georgem Lewesem, napsala své první důležité prozaické dílo, *Scenes of Clerical Life* (Obrazy z církevního života, 1857).¹² K začátku eroticky nabitého vztahu Georgie

O'Keeffeové s fotografem Alfredem Stieglitzem lze datovat její první experimenty s formou a barvami, projevující se ve své době nevídaným ztvárněním květinových motivů. V roce 1917 mu v dopise, který vyjadřuje splnutí jejího uměleckého a sexuálního vzrušení, napsala: „Cítím, že je přede mnou mnoho práce - mnoho - a napadá mě jedna věc, kterou musím malovat - prapor, temně rudý a chvějící se ve větru jako mé rty těsně předtím, než začnu plakat - [...] Je tam rovná silná čára - jako obrys zubů schovaných za těmi rty -

Dobrou noc - Bolí mě celá hrud' a jsem unavená - nedokázala jsem spát ani jíst ze všeho toho vzrušení tam dole - a bolesti - a krásy - a pochopení -“¹³

Emma Goldmanová po roce 1908, kdy začal její vášnivý román s Benem Reitmanem, zostřila ještě více radikální kritiku stávajících sociálních norem. Zaujala tehdy stanoviska, která ji dostala do vězení. Pro spojení těch dvou milenců bylo charakteristické, že Reitman Goldmanovou nejen svedl, ale také jí pro účely konání přednášek nabídl svůj „tulácký hangár“, když se jí nedařilo sehnat jiný prostor. Gertrude Steinová poté, co se seznámila s Alicí B. Toklasovou a začala s ní žít, získala možnost zkoumat se jako milenka jiné ženy - v její práci se pak rychle rozvíjelo experimentování a pronikala do ní smyslnost.

Stejného druhu propojení si lze všimnout i u mladších autorek, někdy překvapivě konkrétně. Reportérka Mellisa Blocková se v rozhovoru s Isabel Allendeovou pro *National Public Radio*, odvysílaném 6. listopadu 2006, spisovatelky zeptala na genezi hlavní postavy jejího románu *Inés, má drahá*, velmi živě ztvárněné Španělky ze 17. století: „První věta prostě vystřelila z mé dělohy,“ sdělila autorka nejspíš zaskočené tazatelce. „Ne z hlavy, prostě z dělohy. Zněla: Jsem Inéz Suárezová, obyvatelka věrného města Santiaga v Nové Extremaduře, v království Chile.“ A tak jsem to cítila. Cítila jsem, že já jsem ona a že ten příběh může být vyprávěn pouze jejím hlasem.“¹⁴

V životopisech, které jsem přečetla, je milenec nebo milenka múzou svého druhu, nemusí to být zrovna stálá životní opora, ale respektuje umělkyni nebo revolucionářku intelektuálně a zároveň ji nažhavljuje eroticky. Vypadá to, že když se mnohé skvělé ženy probouzely sexuálně, riskovaly zároveň i na dalších frontách - společenských a uměleckých - a objevovaly přitom v sobě tvůrčí schopnosti, nový způsob projevu, suverénní

vystupování. Přemýšlela jsem: Existuje nějaká spojitost, která nám unikala, mezi svobodou, kreativitou a oživením ženské vášně?

Může tu jít o něco hlubšího?

Štěteček krysám pro radost

Když se mi po operaci páteře zase vrátila do života radost, barvy, sebejistota, pracovní elán a pocit, že všechno souvisí se vším, i se mnou, nemohla jsem už ignorovat, že poruchy mého vědomí před operací musely mít nějakou fyziologickou příčinu, protože změny mého stavu byly se zraněním a uzdravením pánevního nervu tak úzce propojeny. Co se mi to vlastně stalo? A co to znamenalo? Byla ta příčina a důsledek subjektivním rozmarem mého podivného nervového systému a biochemické rovnováhy, nebo by se v tom dalo vysledovat něco, co je všem ženám potenciálně společné?

Asi čtyři měsíce po zotavení mě pozvali, abych přednášela skupině mladých vzdělaných žen na univerzitě. Nechci nikoho jmenovat a umístím tuto událost na státní univerzitu v kanadském vnitrozemí. Mnohé z posluchaček byly studentkami biologie nebo věd souvisejících s neurologií, které se společně rozhodly uspořádat konferenci. Jejím cílem bylo probrat některá témata, která by pro ně jako pro ženy mohla být důležitá, až opustí brány školy a vstoupí do „opravdového“ světa.

Byl teplý a svěží den. Shromáždily jsme se k diskusi ve velkém obývacím pokoji staré farmy. Seděly jsme v hlubokých měkkých křeslech, potažených jasně červenou látkou, pod nohama vybledlé karmínové koberce, zraky nám bloudily po košících se sušenými květinami na velkých krbech. Zlaté sluneční světlo zalévalo místnost okny, kterými bylo vidět zelené říční údolí a za ním se zdvihající modravé kopce.

Když jsme probraly jejich projekty a představy o budoucím životě, rozhodly jsme se využít příjemný den k procházce. Jedna mladá žena, která to tam znala, nás vedla dobytčími stezkami, skrz průchody v parcelačních zídkách a bahnitými zákruty polních cest nahoru a přes kopec. Když jsme přešly jeho vrchol, vypadalo to, jako bychom vstoupily do jiného ekosystému. Domácký charakter krajiny byl najednou ten tam, na všechny strany se táhla divoká šedo zelená pole a začal foukat silný vítr. Rozhodla jsem se jim bez okolků svěřit, s čím jsem si tolik lámala hlavu.